

In Turkey, the Cooperative and Producer Unions in Livestock Industry; The Place, Importance, Problems and Solution Proposals of Breeders' Associations of Cattles

Hakan Murat^{a,*}, Sibel Erdem^{2,b}

¹Department of Livestock Economics and Management, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Veterinary Medicine, Sivas, Türkiye

² Department of Nutrition and Dietetics, Fethiye Faculty of Health Sciences, Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 20/01/2023

Accepted: 21/07/2023

ABSTRACT

In this study, the aim is to examine the structure of cooperatives and unions operating in Turkey. The material for the study consists of previous research and particularly the author's 8-year experience in the centre union of pedigree cattle breeders (in the field of herd book, progeny testing, and preventive veterinary medicine) and field interviews conducted with 197 cooperatives and 120 union members. It has been determined in the study that cooperatives and unions have not yet achieved the desired organizational structure, and breeders perceive these structures as a place where they receive economic support but do not feel enough belonging. Despite the presence of many organizations in our country, understanding these organizations and fully establishing the sense of belonging for their members does not seem sufficient. Furthermore, the lack of knowledge of politicians about organization, inadequacy of academic training in this field, and politicians viewing organizations as a tool in line with their interests are obstacles to organization. Awareness-raising activities, emphasis on education, and the role of the government in terms of punishment and reward will support the stronger and more effective functioning of organizations as they should be. The study attempts to identify the general structures of cooperatives and unions and their current problems and offers solutions for these problems.

Keywords: Cooperative, Breeder Association, Breeding, Breeder

Türkiye'de Hayvancılık Sektöründe Kooperatifler ve Üretici Birlikleri; Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerinin Yeri, Önemi, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Süreç

Geliş: 20/01/2023

Kabul: 21/07/2023

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren kooperatif ve birliklerin yapısının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın materyalini daha önce yapılmış çalışmalar ve özellikle yazarın 8 yıllık damızlık sığır yetiştiricileri merkez birliği tecrübeleri (soy kütüğü, döl kontrolü ve koruyucu hekimlik alanında) ile 197 kooperatif ve 120 birlik üyesiyle yapılan saha görüşmeleri oluşturmaktadır. Çalışmada kooperatiflerin ve birliklerin henüz istenen örgütlülük yapısına ulaşamadığı, yetiştiricilerin bu yapıları ekonomik destek aldıkları bir yer olarak gördükleri ve yeterince aidiyetlik hissetmedikleri tespit edilmiştir. Ülkemizde pek çok örgüt olmasına rağmen bu örgütlerin anlaşılması, üyelerinin aidiyetlik duygusunun tam anlamıyla oluşması yeterli görünmemektedir. Bunun yanında politikacıların örgütlenme konusundaki bilgi azlığı, bu alandaki akademik eğitimlerin yetersiz olması, siyasilerin örgütleri çıkarları doğrultusunda bir araç olarak görmeleri örgütlenmenin önündeki engellerdendir. Bu konudaki bilinçlendirme çalışmaları, eğitime ağırlık verilmesi ve devletin ceza ve ödüllendirme konusundaki rolüne ağırlık vermesi örgütlerin daha güçlü ve olması gerektiği gibi çalışmasını destekleyecektir. Çalışmada kooperatif ve birliklerin genel yapıları, mevcut sorunları tespit edilmeye çalışılmış ve bu sorunlar için çözüm önerileri sunulmuştur.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Damızlık Birliği, Islah, Yetiştirici

^a hakanmurat@cumhuriyet.edu.tr

^b 0000-0001-9107-1610

^b sibelerdem8820@gmail.com

^b 0000-0002-5309-0543

How to Cite: Murat H, Erdem S (2023) In Turkey, the Cooperative and Producer Unions in Livestock Industry; The Place, Importance, Problems and Solution Proposals of Breeders' Associations of Cattles, Turkish Veterinary Journal, 5(1): 1-7, 2023

Giriş

İnsanoğlu yaşamı boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Yaşamını devam ettirmek, koşullarını iyileştirmek ve sorunlarını çözmek için birtakım tedbirler almakta ve bunları uygulamaktadır. Bu sorunlar bireysel olduğu gibi bazen toplumsal ölçekte de olabilmektedir. Toplumun diğer kademelerinde olduğu gibi geçimini hayvancılık yaparak kazanan yetiştiriciler için de birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Benzer sorunlara sahip işletmelerin bir araya gelerek güç birliği oluşturmaları ve hedefleri için ortak hareket etmeleri, sorunları çözmek bakımından önem taşımaktadır.

Sektörde gelişmiş ülkelerin genel yapıları incelendiğinde örgütlenmeye önem verdikleri ve mümkün olduğu kadar birlikte hareket etmeye çalıştıkları görülmektedir (Can ve Sakarya, 2012). Ortak soruna sahip işletmeler, örgütler aracılığı ile, potansiyel olarak büyük bir güç haline gelebilmektedir. Bu güç birliği yetiştiricinin bulunduğu sektörde daha çok söz sahibi olabilmesini sağlamanın yanı sıra sürdürülebilirlik nedeniyle de ulusal ekonomide kalkınmayı desteklemektedir (Kumlu, 2000).

Türkiye'de yasal ve planlı örgütlenmeler; sektörel iyileşme, kalitenin artması, ıslah faaliyetlerinde iyileşme, planlı ve sürekli üretim, daha iyi pazarlama koşullarının oluşması gibi pek çok fayda sağlayan organizasyonlardır. Bugün hala Türkiye'de hayvancılık sektöründe mevcut bulunan işletmelerin büyük çoğunluğu küçük ölçekte, dağınık ve sermayeleri yetersiz durumdadır (Hekimoğlu ve Altındağ, 2008). Girdi fiyatlarındaki yükselen dalgalanmalar, enflasyon oranlarındaki kontrolsüz değişimler karşısındaki çaresiz kalış, pazarlama aşamasında beklenen fiyatların oluşmaması, örgütlerin sektörde regüle edici güce sahip olmaması, yeterli bilgi ve teknolojinin hala etkin kullanılmaması gibi pek çok sorun, örgütlü hareket edememenin getirdiği sonuçlar arasındadır (Saçlı, 2007). Hayvancılığın gelişebilmesi ve sürdürülebilir olabilmesi için devlet kaynakları tarafından sağlanan desteklemeler, hibeler, faiz indirimleri, muafiyetler, tarım ve hayvancılığın gelişmesinde etkili olmakla birlikte, finansal, teknik ve kurumsal yönetim hataları, gibi pek çok değişken, hedeflenen teknik ve ekonomik noktalara ulaşılmasının önünde engel olmaktadır.

Hayvancılık Sektöründe Kooperatifler ve Birlikler

Türkiye'de, hayvancılık sektöründe, örgütlenme yapılarına bakıldığında ilk olarak kooperatifler ve birlikler ön plana çıkmaktadır. Temel olarak kooperatiflerle birlikler arasındaki en önemli fark aynı ilde bulunma sayılarıdır. Bir ihtisas birliği o ilde bir tane bulunabilirken kooperatiflerde sayı sınırlaması bulunmamaktadır (Kumlu ve ark, 1996).

Kooperatifler, bir ürünün üretilme aşamasından, stoklanmasına, pazarlanmasına, transferine ve son tüketiciye ulaştırılmasına kadar birçok kademede görev alabilmektedir (Kızılaslan ve Doğan, 2013). Bunun yanında, bir arada, aynı amaç için çalışma, gönüllülük, dayanışma, ortak refleks verme gibi sosyal konular da

kooperatif yapısı içinde aidiyetlik açısından önemli yer tutmaktadır (Bilgin ve ark, 2007).

Birlikler ise, ulusal hedefler doğrultusunda, soy kütüğü, ön soy kütüğü, kayıt sistemi, suni tohumlama, ıslah gibi konularda çalışmalar yaparak çoğunlukla devletle ortaklaşa hareket eden yapılardır (İçöz, 2004).

Kooperatifler

Kooperatifçiliğin Türkiye'de, ilk kez 1863 yılında, Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıklarıyla faaliyete geçtiği söylenmektedir (TKB, 1997). 1951 yılında Esnaf Kefalet Kooperatifi'nin kurulması, 1956 yılında 6762 sayılı yasayla Türk Ticaret Kanunu'nun, Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri hariç, diğer tüm kooperatifleri kapsamına alması ve en nihayetinde 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatif Yasası'nın kabul edilmesiyle, Türkiye'de kooperatifçilik sağlam bir yasal temel üzerine oturmuş ve ilerleyen yıllarda daha da güçlenmiştir (Güreşçi ve Gönç, 2017).

Kooperatif, belli bir alanda veya belli bir amaç doğrultusunda, o alandaki insanların bireysel çabalarıyla karşılayamayacakları ihtiyaçlarını elde etmelerine yardım eden bir örgütlenme biçimidir (Yüksel, 2004). Kooperatifler, işletme girdilerini (yem, sağlık, malzeme, kredi vb.) en uygun biçimde temin ederek, ürünün işlenmesi, uygun ve değer fiyattan pazarlanmasını sağlayan üretici birlikleridir. Genel olarak güven temelli yürüyen yapılardır. Değişir ortaklı ve değişir sermayelidir (İçöz, 2004).

Ülkemizde kooperatifler ilgi alanı bakımından tarım ve hayvancılık kooperatifleri ile diğer tarım dışı kooperatifler olarak iki ana grup altında incelenebilmektedir. Tarım ve hayvancılık kooperatifleri gerek konuları gerek amaçları ve ilkeleri gerekse sosyal ve ekonomik işlevleri yönünden tarım dışı kooperatiflerden ayrılmaktadır (TKB, 1997). Tarım Amaçlı Kooperatiflerin türüne, sayılarına, ortak sayısına ve kurulumunda dayandırıldığı mevzuata ilişkin bilgiler çizelge 1'de sunulmuştur. 2021 verilerine göre Türkiye'de tarımsal amaçlı olarak faaliyet gösteren 11.505 adet kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflere, üç milyonun üzerindeki yetiştirici/üretici üye olarak iştirak etmektedir.

Çizelge 1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler (Tarımcılar, 2021)

Table 1. Agricultural Cooperatives

Tabi Olunan Kanun	Koop. Türü	Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
1163 S.K.*	Tarımsal Kalkınma Koop.	6.815	737.373
1163 S.K.	Su Ürünleri Koop.	567	30.611
1163 S.K.	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.391.892
1581 S.K.	Tarım Kredi Koop.	1.618	800.023

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2021 yılında yayınladığı veriler doğrultusunda Tarımsal Amaçlı Kooperatifler'in bölgesel bazdaki sayılarına ve ortak sayılarına ilişkin veriler ise çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Tarımsal Amaçlı Kooperatif Bölge Birliklerinin Sayısı (Tarımorman, 2021)

Table 2. Number of Cooperative Regional Unions for Agricultural Purposes

Koop. Birliğinin Türü	Bölge	Koop. Birliği Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
Köy Kalkınma ve Diğer T.A. (Köy-Koop.)		14	1.423	166.444
Tarım		13	543	62.250
Hayvancılık		35	1.734	179.301
Ormancılık		18	951	113.000
Çay		5	35	65.752
Sulama		13	673	93.228
Su Ürünleri		17	232	14.304
Pancar Ekicileri		1	31	1.391.892
T. Kredi		17	1.618	800.023
Toplam		133	7.240	2.889.194

Kooperatifler, ürün pazarlama, girdi temini, ortak makine kullanımı, stoklama gibi birden fazla alanda faaliyet gösteriyorsa çok amaçlı kooperatif olarak adlandırılmaktadır (İnan ve ark., 2004). Tarım ve hayvancılıkla uğraşan, nüfusu büyük olan, özellikle gelişmekte olan ülkeler için tarım ve hayvancılık sektörlerinin gelişmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bu alanda kurulan kooperatifler ise bu sektörlerin gelişmesine olanak tanımakta ve bu sektörde bulunan halkın ekonomisini daha da güçlü hale getirmektedir (Yüksel, 2004). Üreticilerin bilinçlendirilmesinde, ortak hareket edebilmelerinde, kırsal kalkınmanın sağlanabilmesinde kooperatifler önemli roller üstlenmektedirler (Demir, 2004).

Bununla birlikte kurulan kooperatiflerin kurumsal bir yapıya bürünmeleri, sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Çalışılan sisteme göre oluşturulacak ortak kurullar, standartlar, protokoller, üyelik mevzuatı, ödev ve sorumluluklar dikkatlice ve tavizsiz işleyecek şekilde kurgulanıp uygulanması bu yapıların daha uzun ve sağlıklı bir işleyiş içinde olmalarını sağlayabilmektedir (Yüksel, 2004).

Türkiye'de Hayvancılık Birliklerinin Yapısı ve Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerine Genel Bakış

Dünya savaşlarından sonra oluşan gıda yetersizliğine ve açlık sorununa çözüm bulabilmek için ülkemizde farklı dönemlerde farklı hükümetler tarafından tarıma ve hayvancılığa destek verilmeye başlanmıştır. Alınan önemli kararlar sonucu Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Et ve Balık Kurumu (EBK), Yem Sanayi ve Türk A.Ş. (YEMSAN) ile Yapağı ve Tiftik A.Ş. gibi hayvancılık sektörü için oldukça önemli olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu kuruluşlar zaman içinde piyasa

düzenleyici görevi üstlenen yapılara dönüşmüşlerdir (Saçlı, 2007).

Türkiye'deki hayvancılığın Avrupa Birliği'ne uyumlu hale getirilebilmesi ve özellikle süt sığırları yetiştiriciliğinin örgütlendirilmesi ile kayıt altına alınabilmesi amacıyla, 1989 yılından itibaren, İtalyan Hükümeti ile ortak TÜRK-ANAFİ Projesi ve Alman Hükümeti ile ortak GTZ Projesi uygulamaya konulmuştur (Saçlı, 2007).

Türkiye'de hayvancılık alanında hem üretici hem de ıslah amaçlı birlik kurulmasına izin veren iki kanun bulunmaktadır. Bunlar; "Her türlü bitkisel ve hayvansal ürünler ile avcılık ve yetiştiricilik yoluyla su ürünleri üretimini yaparak pazara sunan" üreticileri kapsayan 5200 nolu kanun (Resmi Gazete, 2004) ve "Hayvan gen kaynaklarının korunması, araştırılması, tespiti, ıslahı, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve pazarlanması konularında faaliyet göstermek amacıyla; koyun ve keçi türlerinde müştereken, diğer hayvan cinslerinde ise aynı türden hayvana veya arılı kovana sahip gerçek veya tüzel kişi yetiştiriciler tarafından, tüzel kişiliği haiz ve özel hukuk hükümlerine tabi birlik ve merkez birliklerinin kurulması, işleyişi, görevleri, yönetimi ve denetimleriyle ilgili usul ve esasları belirleyen" 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'dur (Resmi Gazete, 2016).

Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı hayvancılık hareketinden sonra, ıslah birliklerinde ilk belirgin atılım 1980 yılından sonra gelmiştir. Türkiye'de ıslah çalışmaları için gereken veri tabanının oluşturulmasına yönelik İtalya ve Türk hükümetleri arasında yapılan protokolle, 1989-1994 yılları arası Aydın, Balıkesir, Burdur, Isparta, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak illerinde Süt Sığircılığını Geliştirme Projesi (ANAFİ) yürütülmüştür. Daha sonra bu projeye Alman Hükümeti destek vermiş ve 1995 yılından itibaren, Bursa, Edirne, Kırklareli, Konya, Sakarya, Samsun ve Tekirdağ illerinde Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi (GTZ) yürütülmüştür. Bu proje de 2000 yılında sonuçlandırılmıştır. 1995 yılından itibaren projelerin de motivasyonu ile il birlikleri kurulmaya başlamıştır. 1998 yılında 16 il birliğinin bir araya gelmesiyle Merkez Birliği kurulmuştur (TDSYMB, 2021a).

1995 yılında 904 sayılı Hayvan Islah Kanununun bazı maddelerinin 4084 sayılı kanunla değiştirilmesi ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinin kurulabilmesine imkan tanımıştır (İçöz, 2004).

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri (DSYB)'nin çalışmaları; gerek yurt içinde yetiştirilen, gerek ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvan sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi, sigorta işlemlerinin yapılması, girdilerin sağlanması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, hayvansal ürünlerin pazarlanması ve değerlendirilmesi, üyelerin eğitilmesi gibi konuları kapsamaktadır (Kumlu ve ark, 1996).

Bakanlığın yayınladığı "İl Birlikleri Ana Sözleşmesi"nde birliklerin görevleri özetle şöyle bildirilmiştir (TDSYMB, 2021b);

“Üyelerinin dayanışmalarını sağlamak, çıkarlarını korumak, mesleki becerilerini sağlayabilecek her türlü tedbiri (fuar, kurs gibi) almak, soy, önsoy ve ıslah projelerini yürütmek, suni tohumlama ile ilgili sperma ve benzeri malzemeleri temin etmek, uygulamak, depolamak, dağıtmak ve pazarlamak, ruhsatlı laboratuvarlar kurmak, gerekli hallerde yurtdışından erkek/dişi hayvan getirmek, alet ve ekipman, kaba yem, kesif yem, yem bitkileri tohumlukları ve benzeri ihtiyaçlarını sağlamak, bunları depolamak, dağıtmak ve pazarlamak, üye damızlıkların satışında her türlü organizasyonu düzenlemek, üyelerin ürünlerinin satışında gerekli tedbirleri almak, sigorta hizmeti vermek, kredi temin etmek, merkez birliği tarafından adına tahsis edilen genetik materyali almak ve üyelerine kullanmak, danışmanlık ve projelendirme hizmeti vermek”.

Yine aynı sözleşmede bu birliklere üye (soy kütüğü) olma şartları şöyle sıralanmıştır (TDSYMB, 2021b);

“Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak, en az beş baş ineği olmak, verim kayıtlarını tutmak, bakanlığın isteği doğrultusunda ıslah programını uygulamak (Döl Kontrolü Projesi'ne katılmak), işletmesi il sınırları içinde olmak, soy kütüğüne yönelik görev ve sorumlulukları yerine getirmek, giriş aidatını ve yıllık aidatını ödemek, suni tohumlama uygulamasını yapıyor veya yaptırıyor olmak”.

Damızlık birlikleri, kurulduktan sonra hayvancılıkla uğraşan üreticileri bir araya getirerek örgütlenmeyi sağlamayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'deki hayvan varlığının kayıt altına alınmasını, hayvan ıslahını geliştirmeyi, üstün genetik ırka sahip damızlıkların üretilmesini, işletme ölçeklerini büyütmeyi, hayvanların verim özelliklerini artırmayı hedeflemiştir (TDSYMB, 2021a).

2002-2020 yılları arasındaki soy kütüğü sistemine kayıtlı olan il, işletme ve dişi hayvan sayıları Çizelge 3'de sunulmuştur.

Çizelge 3. 2002-2020 yılları arasındaki Soy Kütüğü sistemine kayıtlı olan il, işletme ve dişi hayvan sayıları (HAYGEM, 2021).

Table 1. The number of provinces, farms, and female animals registered in the Herdbook System between 2002 and 2020

Yıllar	İl Sayısı	İşletme Sayısı	Dişi Hayvan Sayısı
2002	28	8.422	178.471
2010	77	98.248	2.053.511
2013	81	161.046	3.305.117
2016	81	160.011	3.267.862
2018	81	140.031	3.339.825
2019	81	129.823	3.243.527
2020	81	122.474	3.182.422

Tablodan görüldüğü gibi yıllar içinde üye olan il sayısı Türkiye'nin tamamına ulaşmıştır. İşletme sayıları 2016'ya kadar artmış ancak bu yıldan sonra düşüş eğilimi göstermiştir. Buna rağmen aynı yıldan itibaren incelendiğinde dişi hayvan sayılarında yüksek bir düşüş gözlenmemiştir. Bu durum bazı işletmelerin işi bıraktığı, birlikte ayrıldığı veya da kalan işletmelerin hayvan kapasitesini arttırdığı yönünde yorumlanabilir.

Bu çalışma, Türkiye'deki kooperatifler ve birliklerin genel yapısı, önemi, mevcut sorunları ve çözüm önerilerinin tespit edilmesi için yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini Orta Anadolu Bölgesi'nde faaliyet gösteren, tarım, hayvancılık, pancar ekicileri, sulama, köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatif üyesi 217 katılımcı (20'si yedek) ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üyesi 140 yetiştirici (20'si yedek) oluşturmuştur.

Bölgede faaliyet gösteren kooperatif ve birliklerin merkezleriyle yapılan görüşme neticesinde tesadüfi örnekleme ile çalışılacak kişiler ve yedekleri tespit edilmiştir. Kişilerin tespit edilmesinde kolay ulaşılabilecek ve bilgi vermeye istekli olabilecek kişiler olması, seçimdeki ikinci kriteri oluşturmuştur. Seçilen kişilerle yüzyüze görüşme yapılarak bilgiler derlenmiştir. Elde edilen bilgiler Microsoft Excel 2007 yazılımında işlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Kooperatiflere yönelik bulgular

Farklı kooperatiflere üye 197 kişiyle yapılan saha görüşmelerinde birtakım bilgiler elde edilmiştir.

-Görüşülen kişilerin tamamı (%100) devletten veya kuruluşlardan hibe, kredi, fon elde etmek gibi veya da ürettiği ürünü daha kolay satabilmek gibi ekonomik sebeplerle üye olduklarını söylemişlerdir.

-Görüşülen kişilerden sadece 35'i (%17,8) kooperatifin amacını tam olarak anlatabilmiştir.

-Görüşülen kişilerin 100'ü (%50,7) kooperatifin gereksiz olduğunu, devlet isterse kooperatife ihtiyaç duymadan kooperatifin işini yapabilir düşüncesinde olduğunu bildirmiştir.

-Görüşülenlerin 128'i (%65) kooperatifin yönetiminde olan kişilerin haksız kazanç ve/veya makamı haksız yere kullanmak için orada olduklarını düşündüklerini söylemişlerdir.

-Kooperatif ile alakalı 2 ya da 4 yıllık bir kooperatif eğitiminin olmasını veya okullarda (ilk-orta-lise) kooperatifçilik dersinin konulmasını nasıl değerlendirirsiniz? sorusuna katılımcıların sadece 4'ü (%2) olumlu yanıt vermiştir. 193 (%98) katılımcı böyle bir uygulamanın gereksiz olduğunu bildirmiştir.

-Kooperatifinizin sizin hakkınızı savunduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna sadece 45 (%22,8) kişi evet cevabı vermiştir.

-Kooperatifiniz sizi ekonomik olarak güçlendiriyor mu? sorusuna ise 22 (%11,2) kişi evet cevabı vermiştir.

Birliklere yönelik bulgular

Farklı illerde yaşayan damızlık birliği üyesi 120 kişiyle yapılan saha görüşmelerinde aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

-Görüşülen kişilerin tamamı (%100) devletten veya kuruluşlardan sübvansiyon, hibe, kredi, fon, damızlık temini gibi ekonomik sebeplerle birliğe üye olduklarını söylemişlerdir.

-Görüşülen kişilerden sadece 22'si (%18,3) damızlık birliğinin amacını tam olarak anlatabilmiştir.

-Görüşülen kişilerin 73'ü (%60,8) damızlık birliğinin gereksiz olduğunu, birliğin istediği süt kaydı, tohumlama kaydı, doğum ölüm kayıtlarının gereksiz olduğunu, Gıda Tarım ve Hayvancılık il/ilçe teşkilatlarının aynı işi yapabildiklerini bildirmişlerdir.

-Görüşülenlerin 95'i (%79,2) damızlık birliğinin yönetiminde olan kişilerin haksız kazanç ve/veya makamı haksız yere kullanmak için orada olduklarını düşündüklerini söylemişlerdir.

-Birliğin sunduğu eğitim, fuar, bilgilendirme toplantılarını destekliyor musunuz? sorusuna katılımcıların tamamı (%100) olumlu yanıt vermiştir. Bu sorunun anlaşılmadığı düşünülerek daha derinlemesine bir sohbet yapılmış ve gerekçe sorulmuştur. Gerekçe sonuçlarına göre;

-Katılımcıların 32'si (%26,7) yeni şeyler öğrenmek için,

-Katılımcıların 25'i (%20,8) ücretsiz araç/yeme/içme olduğu için,

-Katılımcıların 30'u (%25) yapacak işi olmadığında meşguliyet olsun diye,

-Katılımcıların 33'ü (%27,5) başkanlarını desteklemek için (siyasi/politik sebepler) katılım sağladıklarını söylemişlerdir.

-Aynı katılımcılara eğer bu etkinlikler tarla işlerinin yoğun olduğu dönemlerde yapılsaydı katılır mıydınız? şeklinde sorulduğunda ise 107'si (89,2) hayır katılmadım cevabı vermiştir.

-Birliğiniz sizin hakkınızı savunduğunuzu düşünüyor musunuz? sorusuna sadece 45 (%37,5) kişi evet cevabı vermiştir.

-Birliğiniz sizi ekonomik olarak güçlendiriyor mu? sorusuna ise 55 (%45,8) kişi evet cevabı vermiştir.

-Birliğin aldığı üyelik aidatından memnun musunuz? sorusuna katılımcıların 111'i (%92,5) hayır cevabı vermiştir.

-Soy kütüğünün gelişmesine yönelik görev ve sorumluluklarınızı yerine getiriyor musunuz? Sorusuna katılımcıların tamamı (%100) evet cevabını vermiştir.

-Bu soruyu desteklemek amacıyla "Damızlık Merkez Birliği'ne bağlı Menemen Suni Tohumlama İstasyonu'nda üretilen, GenTürk markalı, boğalara ait spermaları kullanmaya isteklimiziniz?" sorusuna yetiştiricilerin %15'i evet %85'i ise hayır cevabı vermiştir.

-Yine Soy Kütüğü faaliyetlerine yönelik ikinci destekleyici soru olarak "İşletmenizde GenTürk markalı sperma kullanıyor musunuz?" sorusuna %45'i evet cevabı

vermiştir. Bu soruya yan cevap olarak da %85'i birlik yönetimine ayıp olmasın diye işletmede az miktarda kullandıklarını beyan etmişlerdir.

-Yetiştiriciler tarafından birliğe bildirilen süt kayıtlarının doğruluğunun tespitine yönelik olarak; "Süt kayıt defterinizi doldururken birliğin size verdiği ölçüm kovasını mı kullanıyorsunuz?" sorusuna %20'si evet cevabı vermiştir. Geriye kalan %80'lik kısım ise hayvanların genel ortalamasına göre süt bildiriminde bulduklarını beyan etmişlerdir.

Ülkemizde kooperatifçilik anlayışı ile koopertiflere güven ve aidiyetlik duygusu henüz tam olarak şekillenmemiştir. Elbette daha lokal, bir ürüne yönelik, o çevredeki üreticilerin kendi istekleriyle ve kendi çabalarıyla şevkle kurdukları kooperatifler ile daha başarılı sonuçlar elde edebilir. Lavanta kokulu köy kooperatifi, Birleşmiş kadınlar kooperatifi, Mordoğan kadın üretici kooperatifi gibi kooperatifler bu kapsamda örnek olarak sayılabilir.

Kooperatifçiliğin yeteri kadar anlaşılmadığı, güven ortamının sağlanmadığına yönelik tespitler Yüksel (2006) ile uyumludur. Yetiştiricideki bilincin yükselmesi gerektiği konusu Altınkaya'nın (2010) çalışması ile uyumludur. Eğitim sisteminin içinde kooperatifçiliğin yeterli değeri görmediğine yönelik tespitler Güreşçi ve Gönç (2017) ile uyumludur.

Birliklerde yetiştiricilerin özellikle birşeyler alabilmek için (destekleme, damızlık sığır, hibe, kredi gibi) birliğe üye olmak zorunda kaldıkları izlenimi yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Kurumlara karşı güven ve aidiyetlik duygusunun henüz tam olarak şekillenmediği yapılan çalışmada tespit edilmiştir.

Birlik üyelerinin %55'i birliklerin kendilerine ekonomik bir katkı sağlamadığını bildirmiştir. Bu durum Akın ve ark. (2018)'nin yaptığı çalışmada tespit ettiği orana yakın ve uyumludur. Aynı zamanda birliklere olan güven eksikliği bulgusu da aynı çalışma ile uyumludur. Birliklerin ekonomik katkısı konusundaki güvensizlik duygusu Demirbük ve Kızılaslan (2020)'in tespiti ile de uyumludur. Bilgin ve ark. (2007) 'nin yaptığı çalışmalarında güven konusu oldukça detaylı olarak vurgulanmakta ve benzer konulardan bahsedilmektedir.

Yetiştiricilerin il birliklerine bildirdikleri kayıtlar, desteklemelere ulaşmalarında kilit rol üstlenmektedir. Suni tohumlama bilgileri, süt verileri, doğum/ölüm gibi durumlara ait kayıtlar Merkez Birliği tarafından yönetilen e-ıslah veri tabanında tutulmakta ve bu veri tabanındaki bilgilere göre de devlet desteklemeleri için hak edişler hazırlanmaktadır. Merkez Birliği'nin yürüttüğü Soy kütüğü ve Döl Kontrolü Projeleri'nin gelişebilmesi için Merkez Birliği'ne ait boğaların spermalarının üye yetiştiricilere ait dişilere uygulanması ve doğacak olan dişilerin de verim kayıtlarının sisteme işlenmesi, yetiştiricinin birliğe üye olmak için imzaladığı sözleşmedeki yasal sorumlulukları arasında yer almaktadır. Ancak yapılan çalışmada yetiştiricilerin bu yasal sorumluluklarına çoğunlukla uymadığı gözlemlenmiştir. Bu keyfi yaklaşımın yeterli bir denetim/ceza sisteminin bulunmaması sonucu veya mevcutta var olan denetim/ceza sisteminin uygulayıcılar

tarafından tam olarak yerine getirilmemesi sonucu olduğu düşünülmektedir.

İslah birliklerinin ülkedeki hayvanların verim özelliklerini geliştirmek için tedbirler aldığı ve bunu uygulamaya çalıştığı konusu yetiştirici açısından tam olarak anlaşılammıştır. Yapılan çalışmada, ıslah sonucunda elde edilebilecek yüksek genetikli ve verim özelliklerindeki jenerasyonların oluşturulması hedefi bir yana desteklemelerin zamanında yatması ve miktarının artırılmasına yönelik kaygıların daha ön planda olduğu yapılan saha görüşmelerinde gözlemlenmiştir. Devlete karşı yasal bağları olan damızlık il birliklerinin ayakta kalmalarını sağlayan üyelik aidatının bile yetiştiriciler tarafından gereksiz olduğunun düşünüldüğü yapılan saha çalışmasında tespit edilmiştir.

Sonuç

Kooperatifler veya birlikler yasal zeminleri ve yaptıkları işler farklı olsa da, üreticilerin bir araya geldiği, ortak hedeflere yönelmek için motive olduğu, yapılan işte yasal bir platform oluşturulmasının sağlandığı, yetiştiricilerin ekonomik çıkarlarının gözetildiği, kanunla kurulmuş üyeli ve akçeli yapılardır.

Ülkemizde tarımsal ve hayvansal odaklı pek çok örgüt olmasına rağmen örgütlerin anlaşılması ve yetiştiricilerin bu örgütlere negatif duygular beslemeden aidiyetlik duygusu içinde katılmaları henüz yeterli seviyelerde değildir.

Bunun yanında Türkiye'de halkın ve politikacıların örgütlenme konusundaki bilgilerinin yetersizliği, kooperatifçilik ve birlikler konusunda okullarda yeterli düzeyde eğitimin sağlanmaması, yetiştiricilerin ve siyasetçilerin örgütleri siyasi ve ekonomik çıkarları için bir araç olarak görmeleri, örgütlenmenin önünde duran diğer engellerdendir (İnan ve ark., 2004).

Yetiştiricilerin tamamen bireysel çıkarlarını gözeterek bu tür yapılara üye olmaları, bu kurumların sadece ayakta kalmasını sağlayacak ama beklenen gelişmenin, atılımın tam olarak görülmesini engelleyecektir. Elbette yetiştirici de ekonomik sürecinde hem kendi hem de ailesinin daha refah olabilmesi için bir takım çıkarları gözetmek zorundadır. Ancak kırsal kalkınma ve ulusal kalkınma, bireysel çıkarlardan daha önemlidir. Birliklerin ve kooperatiflerin özündeki birlikte hareket edebilmek, birlikte daha iyiyi ve kaliteliyi üretebilmek, birlikte satın alabilmek, birlikte doğru fiyatlara satabilmek, gerektiğinde kanun düzenlemelerine birlikte destek olmak veya birlikte karşı çıkmak zaten yetiştiricilerin bireysel çıkarlarıyla da örtüşen yaklaşımlardır.

Ülkemizde sağlıklı, yaygın ve güçlü örgütlülüğün oluşması için bir takım daha destekleyici çalışmaların yapılması gerekliliği düşünülmektedir. Kooperatiflerin ve birliklerin yurtdışındaki ve yurt içindeki başarılı örneklerinin incelenerek Türkiye'de ülke yapısına uyarlanmış benzer uygulamaların yapılması, örgütlenme hareketini destekleyecektir. Bu hareket bir kuşağa sığdırılmamalı, gelecek kuşaklar için de bir yol haritası

olarak kullanılmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders müfredatlarında örgütlü üreticiliğin, kooperatifçiliğin anlamına ve uygulanmasına ilişkin doyurucu bilgileri buldurması ve öğretmenlerin de bu müfredatı verecek düzeyde donanımlandırılmaları bu ilerleyişte en önemli adımlardan biri olacaktır.

Hali hazırda 5 üniversitede bulunan Kooperatifçilik bölümlerinde örgütlenme, yönetim, iş planlama, pazarlama, risk yönetimi, markalaşma, tutundurma, finansal yönetim gibi derslerin teorik ve pratik uygulamaları daha çok desteklenerek mezun olan öğrencilerin donanım seviyeleri artırılmalıdır. Mezun olan öğrencilerin bu tür yapılarda ve konuyla ilgili devlet kadrolarında istihdam edilmeleri için kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması, liyakatin yerine getirilmesinde ve ülkesel kalkınmanın desteklenmesinde önemlidir.

Devlet bu yapılarda denetleyici ve fon sağlayıcı konumda bulunmalıdır. Politik ve siyasi bir amaç güderek yönetim ve uygulama müdahalelerinde bulunmamalıdır. Denetim mekanizması düzenli ve süreklilik arz eden yapıda olmalıdır. Denetimlerdeki ceza sistemi kayırmacı değil caydırıcı ve tavizsiz bir şekilde herkese uygulanmalıdır. Yetiştirici veya üretici, bir örgüt içinde olmanın getirdiği avantajları bildiği kadar görev ve sorumluluklarını yerine getirmedeğinde alacağı zorlayıcı cezanın da bilincinde olmalıdır. Bu "taviz yok" kuralıyla sistematik iyileşme ve ilerleyişin hız kazanacağı ve üyelerin bağlı oldukları kurumlara olan güven ile aidiyetlik duygularının daha da artacağı düşünülmektedir.

Gerekli tedbirler alındığında, devlet desteği ve gözetimindeki örgütlü üretim ve ıslah çalışmaları kırsal kalkınmayı ve ulusal kalkınmayı ziyadesiyle destekleyecektir. Hatta bu kalkınma hareketi kırsal göçün seviyesini azaltabilecektir. Doğru uygulamalar yerli hayvanlarımızın ve yerli tohumlarımızın genetik kapasitesini ve dayanıklılığını artıracak, verimliliği artan hayvan ve tohumlarımız önce ülkemiz için katma değer yaratacak sonrasında ise birer ihracat malzemesi olarak ulusal ekonomiye döviz taşıyacaklardır.

Kaynaklar

- Akın A, Kara A, Tutkun M (2018) Diyarbakır damızlık sığır yetiştiricileri ve damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliği özelinde hayvancılık destekleri hakkında üretici görüşlerinin belirlenmesi. DUFED 7 (1) 21-26.
- Altınkaya Z (2010) Türkiye'deki Kooperatiflerin Yapısı Değişmeli Mi? ABMYO Dergisi. (17) 59-70
- Bilgin E, Erün E, Aytekin M (2007) Kooperatif Ortaklarının Güven Duygusu ile Ortakların Performans-Tatmin Arasındaki İlişki: Tariş'te Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:22 Sayı:1
- Can, M. F., & Sakarya, E. (2012). Dünya ve Türkiye'de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, iktisadi önemi ve mevcut durumu. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 83(1), 27-36.
- Demir A (2004) Tarım Kredi Kooperatifleri. Teae Bakış No. 6 Eylül 2004

- Demirbük M, Kızılaslan N (2020) Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri ile Üyeleri Arasındaki İlişkilerin Analizi: Sivas İli Örneği. *KSÜ Tarım ve Doğa Derg* 23 (1): 194-211
- Güreşçi E, Göncü M (2017) Türkiye'de Kooperatiflerin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Düşünceler. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52 (219-229), Özel Sayı
- HAYGEM (2021) Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Soy Verileri, <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf> Erişim Tarihi : 24.07.2021
- Hekimoğlu, B., & Altındağ, M. (2008) Ülkemizde ve samsun ilinde; süt hayvancılığı ve süt sektöründeki mevcut durum, sorunlar ve öneriler. Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü
- İçöz Y (2004) Hayvancılık Alanında Örgütlenme ve Islah Organizasyon Modelleri, *Tea Bakış* No. 6, Eylül 2004
- İnan Hİ, Direk M, Başaran B, Birinci S, Erkmen E (2004) Tarımda Örgütlenme. Erişim: https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/97399278d24e6bb_ek.pdf?tipi=14&sube=Eri%C5%9Fim Erişim Tarihi : 24.07.2021
- Kızılaslan H, Doğan H.G (2013) AB ve Türkiye'de Tarım Sektöründe Örgütlenme ve Üretici Birlikleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. I, (2013): 146-159
- Kumlu S, Özcan K, Grothe PO (1996) Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri. *Türk Holstein Friesian Yetiştiricileri Dergisi* No. 7, Aralık 1996
- Kumlu S (2000). Hayvancılık Örgütleri. Setma Matbaacılık, Ankara
- Microsoft Excel 2007. Microsoft Corporation.
- Resmi Gazete (2004) Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040706.htm#2> Erişim Tarihi : 20.07.2021
- Resmi Gazete (2016) Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160826-14.htm> Erişim Tarihi : 20.07.2021
- Saçlı Y (2007) AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. DPT Uzmanlık Tezleri
- Tarımorman (2021) Gıda Tarım ve Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Teşkilatlanma Verileri. Ankara.
- TDSYMB, 2021a. Damızlık Birliği Hakkında Bilgiler. <http://www.dsymb.org.tr/hakkimizda/> Erişim Tarihi: 21.07.2021
- TDSYMB, 2021b. İl Birliği Ana Sözleşmesi. <http://www.dsymb.org.tr/wp-content/uploads/2017/08/s%C4%B1%C4%9F%C4%B1r-anas%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2021
- TKB (1997). Tarımda Örgütlenme. 1.Tarım Şurası, 25-27 Kasım 1997, Ankara
- Yüksel ŞE (2006). Kooperatiflerde Örgüt Kültürü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara